

***ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ XVII ст.**

В.В. Гордієнко, кандидат іст. наук, Г.М. Гордієнко, викладач

Тези опубліковані у збірнику «Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. Частина 2. Економічні і загальноосвітні науки. / Редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – Умань, 2011. – С.164 – 166».

Західнохристиянський світ з початком XVII ст. вступив на шлях індустріалізації та урбанізації. Європейське суспільство в цей період утверджує нові цінності індивідуалізму, прагматичного утилітаризму, промислового ринкового капіталізму. Західний світ в епоху Нового Часу набуває якості провідної сили людства, навколо якої починає формуватися сучасна глобальна цивілізаційна система. Це період посилення зовнішньої експансії європейців, які швидко й інтенсивно освоюють раніш незвідані ділянки планети.

Європейці, освоюючи нові землі, забезпечили значне поширення християнства. В результаті формується Макрохристиянський світ з такими регіонально-конфесійними компонентами: Західноєвропейсько-Північноамериканський (протестантсько-католицький Північноатлантичний Захід); Латиноамериканський (католицький) і Східноєвропейсько-Євразійський (православний з елементами ісламу, буддизму, язичництва). Економічна інтеграція Макрохристиянського світу зумовлювалася зростанням міського населення, чисельністю військових, поширенням престижного споживання вищих класів. Ці обставини спричинили різкий стрибок попиту на благородні метали, предмети розкоші, плантаційну та традиційну сільськогосподарську продукцію і сировину.

Через падіння Візантії – основного експортера хліба в Західну Європу, Польща поступово втягується в загальноєвропейський ринок збіжжя. Країни Балтійського басейну і Англія потребували все більше продуктів сільського господарства, стимулюючи зацікавленість польських землевласників до підвищення продуктивності свої господарств. Внаслідок цього, в Польщі відбувається зростання фільварково-панщинної системи і початок закріпачення селянства. Після Люблінської унії до загальноєвропейського ринку хліба залучаються й українські землі. Напередодні Української національної революції XVII ст. через Гданськ до Європи вивозили близько 200 тис. тонн збіжжя. Значна частина цього багатства надходила до Гданська з українських земель. Селянство Середнього Подніпров'я також стало об'єктом закріпачення. Звиклі до особистої свободи українські селяни масово стали втікати до Дикого Поля. Чисельність запорозького козацтва значно зросла, авторитет Запорозької Січі суттєво піднявся, що спричинило посилення опору соціальній, релігійній і культурній експансії польської шляхти.

Польський панівний клас – шляхта не визнавала специфіки соціально-політичного і релігійного устрою українських земель, які опинилися в складі Речі Посполитої не через завоювання. Особливо уперто шляхта не бажала визнавати унікального місця українського козацтва. Відчуваючи силу і

державну підтримку, католицька церква в Польщі не рахувалася з інтересами християн східного обряду. До православних у Речі Посполитій утвердилось ставлення як до людей другого сорту. З другої пол. XVI ст. православна церква зазнає утисків. Особливо вони посилюються після Брестської унії 1596 р.

Культура Речі Посполитої відкрила для української вищої суспільної верстви нові перспективи. Упродовж кількох десятиліть за невеликим винятком всі українські феодали перейшли до католицизму і ополячилися. Українській аристократії це давало можливість уподібнитися за якістю життя до високих стандартів західноєвропейської панівної верстви. Водночас, перебування у складі Речі Посполитої сприяло ознайомленню козацько-міщанської верхівки з європейськими соціальними, політичними і юридичними нормами, що у подальшому забезпечило інтелектуальний ґрунт для розробки проєктів національно-державного устрою.

Епоха Нового Часу дала людству феномен бароко – унікальний художній стиль, світогляд і світовідчуття. Релігійно-церковна діяльність Петра Могили мала своїм наслідком залучення української освіченої верстви – духовенства до надбань європейського бароко. Це дало змогу не тільки зберегти православну церкву, а й забезпечити її розквіт. Ця позитивна взаємодія західно-християнського і східно-християнського культурних потоків сформувала явище українського бароко, яке визначило зміст соціо-культурного життя України на століття вперед.

Слід визнати суттєву перевагу Західнохристиянсько-Новоєвропейської цивілізації над Східнохристиянською. Через занепад Візантії і Київської Русі Східнохристиянська цивілізація переживала гостру кризу. Звідси й політична та релігійна активність Заходу і, відповідно, пасивність і стан оборони Сходу Європи. Через це Україна опинилася в становищі православної периферії Новоєвропейської цивілізації в рамках Макрохристиянського світу.

Водночас українське суспільство знаходилося на межі зі світом ісламу, який також виявляв тенденцію до експансії. Необхідно було вести боротьбу на два фронти, що стимулювало войовничість і організованість козацької верстви.

Таким чином, складні цивілізаційні зрушення в межах Західнохристиянського світу, пограничний характер українського суспільства стали глобальними причинами Української національної революції 1648 – 1676 рр.